

Dan Dungaciu, Sanda Cincă (coordonatori)

NATO post-Lisabona și provocările regionale, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011, 306 p.

La Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române a văzut lumina tiparului un volum colectiv, coordonat de Dan Dungaciu și Sanda Cincă, pe o temă care, deși nu pare a preocupa direct publicul larg, este de o actualitate stringentă: *NATO post-Lisabona și provocările regionale*. Ne-am obișnuit să considerăm geopolitica drept o știință „cu probleme”, care fie face parte din corpusul strategiilor militare clasice vinovate de tensiunile globale, fie nu este de interes pentru viața cotidiană a omului de rând, preocupat de grijile domestice. Mai mult decât atât, specialiștii domeniului tind să acopere ideea de geopolitică cu cea de relații internaționale, care are un trecut mai puțin încărcat de semnificații belicoase și pare mult mai adecvată actualului context global, în care accentul pare să cadă pe ideea de cooperare de tip rețea (în sensul lui Manuel Castells) la nivel planetar și mai puțin pe paradigma clasică, conflictualistă adesea, a geopoliticii. Dar, cu aceste delimitări conceptuale, tensiunile din cadrul sistemului internațional nu au dispărut, iar „sfârșitul istoriei” pare mai îndepărtat ca oricând.

Volumul de față este, prin conținut, un început de avertisment că, dincolo de toată retorica pacifistă, de tip cooperare și negociere, și de efortul real de aducere a ei la realitate, relațiile internaționale sunt încărcate de un potențial conflictual specific fiecărei etape istorice, căreia statele și organisme internaționale, de genul NATO sau UE, trebuie să le găsească rezolvări în timp real.

Cartea este ambițioasă ca proiect de cercetare, devreme ce problematica studiată este foarte recentă: summit-ul NATO de la Lisabona din 2010 abia dacă începe să-și arate rezultatele. Ea este structurată în trei părți distincte: prima este o încercare de evaluare mai generală a rolului NATO în cadrul arhitecturii geopolitice mondiale, ca și în procesul de globalizare în sens larg, cu câteva accente firești pe relațiile nu întotdeauna armonioase dintre NATO și UE. Relații care, însă, în ultima vreme, dată fiind conjunctura internațională specială, tind să capete noi dimensiuni constructive. Revenirea Franței în structurile firești ale Alianței vorbește de la sine despre un fel de „strângere a rândurilor” între partenerii euroatlantiști. A doua parte încearcă să surprindă un fragment din ceea ce s-ar putea numi relațiile NATO cu vecinii săi: fie că este vorba despre Rusia, fie că este vorba des-

pre atât de discutată și discutabilă intervenție în Kosovo, fie că este vorba despre regiunea extinsă a Mării Negre, studiile acestui segment caută să extindă zona de analiză a Alianței dincolo de spațiul european propriu-zis. Cea mai interesantă parte a cărții, din punct de vedere românesc, este cea referitoare la destinul geopolitic al Republicii Moldova. Aceasta din urmă pare, după primele accente unioniste din anii '90, să fi rămas într-o zonă de interes strategic exclusiv rusesc (de înțeles, mai ales având în vedere împrejurările ultimelor revoluții portocalii care au zdruncinat fruntariile fostei URSS, actualmente apărute, măcar în intenție, de Rusia, mai cu seamă în Georgia și Ucraina), UE și NATO fiind prezente firave în zonă, sau cvasiinexistente. Autorii studiilor ce formează acest segment al lucrării sunt de părere că „neutralitatea” actuală și declarată a Republicii Moldova nu este decât o perdea de fum prin care se încearcă mascarea nonneutralității Rusiei față de teritoriul în cauză (opinia lui Dan Dungaciu, un foarte bun cunoscător al realităților de dincolo de Prut), teritoriu care ar trebui, totuși, să opteze. Există, desigur, o sugestie evidentă, anume că Moldova ar trebui să se pregătească pentru opțiunea euroatlantică, la modul deschis și decisiv. Totuși, Moldova de dincolo de Prut este, chiar și pentru cei care o cunosc ca nativi (cazul lui Dumitru Mănzărari), un „mister”. Mai bine zis, se conturează un mister al influenței rusești în zonă, pe care e greu să-l decodifice cineva. Credem că desfacerea acestui nod gordian geopolitic ar merita un premiu de excelență. Și ar fi un mod de a schimba cumva registrul de până acum, mai degrabă normativ, asupra realităților basarabene: noi, cei de dincoace de Prut, avem, în fond, impresia că știm ce anume ar trebui să facă basarabenii pentru a le fi bine. Când aceștia nu fac ceea ce le sugerăm noi, sau nu fac în ritmul în care dorim noi, avem vagă senzație că predicăm în pustiu, că suntem neînțeleși etc. Și totuși, misterul rămâne: Rusia este încă remanentă în acest teritoriu și ar fi nefiresc să nu ținem cont de aceasta. Influența ei culturală, economică și militară plutește încă în zonă. Poate că, având în vedere tema acestui volum extrem de meritoriu de care discutăm acum, ar trebui să profităm de ocazie și să spunem că o posibilă explicație ar putea să vină din diferența de abordare a realităților basarabene de către Rusia, pe de o parte, de către Occident, pe de altă parte. Rusia joacă aici cartea or-

ganicității: le sugerează basarabenilor să rămână ceea ce sunt. Nu degeaba, foarte recent, un geopolitician rus de talia lui Alexandr Dughin reia ideea mai veche a unui imperiu rusesc, de data aceasta pe bazele foarte ademenitoare din punct de vedere cultural ale unui conservatorism *sui-generis*, de esență orientală, opus progresismului mașinist și dezumanizant al Occidentului. Aici, tentația rusească (pentru a folosi o expresie consacrată a lui Mircea Vulcănescu) poate funcționa, trebuie să recunoaștem. Occidentul, cu binecunoscutul-i discurs normativist, adesea redundant și nesincer, le cere basarabenilor să se schimbe, pentru a intra în standardele sale, ale Occidentului. Dife-

rența este vizibilă: o populație căreia i se cere să se schimbe va fi mereu mai aproape de azimutul care pare că-i înțelege condiția și este de acord cu ea.

Ca dezbateri de idei, cartea este atractivă și deschisă, provocatoare. Studiile sunt, desigur, distincte și ca abordare și ca tematică, dar meritorii la toate capitolele; în plus, nu suferă deloc de lipsă de informație. Iar a trasa o linie clară de analiză geopolitică astăzi când confuzia este totală și a miza pe caracterul național al demersurilor noastre atlantiste este un fapt care merită subliniat din plin. Toți contributorii merită aprecierile noastre din acest punct de vedere.

Cristi Pantelimon

Monica Messio

O analiză psihodinamică a schimbării organizaționale. Studiu de caz, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, 2011, 226 p.

Această lucrare reprezintă încununarea unui proiect de cercetare care îndeplinește cerințele impuse de HEC Paris și Oxford Saïd Business School. Lucrarea este un studiu de caz calitativ care s-a axat pe explorarea experienței umane a unei schimbări organizatorice majore în cadrul British Council (BC). Această schimbare organizațională a fost vizualizată prin intermediul unui cadru psihodinamic. Scopul schimbării a fost acela de a crea o nouă unitate de afaceri operaționale, numită „Programe și Proiecte”.

Schimbarea a implicat punerea la punct a unui plan concret de concediere, un exercițiu de implementare și o schimbare în proiectarea structurii unității. Principalele ipoteze ale lucrării sunt că o modificare organizatorică planificată ar crea provocări considerabile în ceea ce privește resursa umană și ar declanșa anxietatea. Sursele de anxietate sunt analizate în carte atât la nivel conștient, cât și la un nivel inconștient.

Specialiștii au argumentat că este crucial să se investigheze asemenea schimbări organizaționale și la nivelul individului, pentru a studia dinamica psihologică a schimbării organizaționale. Se observă că eșecul de a analiza reacțiile la nivelul individului poate pune în pericol chiar procesul de schimbare.

În afară de ipotezele de lucru prezentate cartea pornește de la presupunerea principală că schimbarea organizațională planificată, orientată de sus în jos pe scara ierarhică creează o provocare importantă pentru indivizii prinși în procesul schimbării. Astfel, scopul acestei cercetări, structurată analitic în șase capitole și numeroase subcapitole, a fost acela de a realiza un studiu de caz calitativ care explorează experiența umană corelată cu schimbarea la British Council, investigație realizată într-un cadru de analiză psihodinamică.

În exercițiul implementării schimbării organizaționale se evidențiază separarea de trecut, pierderea colegilor, ruperea contractului psihologic etc. Acestea sunt fenomene frecvent întâlnite în situațiile de schimbare organizațională. Analiza datelor subliniază

aparitia unor mecanisme de apărare personală și de apărare socială (de exemplu, divizarea, negarea, identificarea de țapi ispășitori, frământarea de tip luptă / zbor, sau dependența). Studiul demonstrează că ceea ce se întâmplă sub evidențe are un impact asupra implementării schimbării. Se arată că un astfel de proces de schimbare majoră ar trebui să fie însoțit de soluții urgente care să permită angajaților să fie implicați în schimbare și să se adecveze schimbării. Astfel, crearea de spații de tranziție oferă persoanelor dintr-un mediu de anxietate crescută posibilitatea de diminuare a anxietății și permite angajaților să-și exprime sentimentele lor. De asemenea aceasta le oferă o oportunitate de a explora noi idei într-un loc sigur.

Pentru a fi receptiv la presiunile economice și ale concurenței sau ale organizațiilor de afaceri este necesar să se reevalueze în mod constant organizațiile și să se reflecteze asupra operațiunilor lor anterioare, asupra activităților lor curente. Astfel se poate contura și ceea ce se așteaptă să facă în viitor aceste organizații. Schimbările organizaționale sunt frecvente, deoarece organizațiile trebuie să elaboreze și să actualizeze unitățile lor de afaceri și modelele de afaceri viitoare.

Concluziile cercetării se conturează printr-o reflecție critică asupra demersului analitic. Tipic pentru cercetarea psihodinamică, cercetătorul capătă de asemenea o voce activă, iar concluziile capturează acest aspect din diferite unghiuri de analiză. Astfel, autoarea explică modalitatea în care a fost afectată de procesele subconștiente ce pot fi conștientizate, care au loc în procesul de cercetare și modul în care a influențat (în mod colateral) aceste procese studiate. De asemenea, concluziile lucrării sintetizează și evidențiază argumentele privind importanța implicării indivizilor în schimbarea organizațională, pentru eficientizarea acesteia. Publicată în ediție bilingvă, cu un aparat bibliografic substanțial, cu note, tabele și anexe, cartea reprezintă un instrument util și interesant pentru categorii diverse de specialiști.

Henrieta Șerban

Mimmo Perrotta, Andrea Bajani (a cura di)

Bucarest — Roma. Capire la Romania e i romeni in Italia, Edizioni dell'Asino, 2011, 156 p.

Tot mai multe colocvii și dezbateri publice, *site-uri* ale comunităților românești din afara României și forumuri de discuții, filme artistice, lucrări de antropologie și sociologie, încercări literare, analize avizate etc. tratează, din perspective diferite și cu instrumente specifice, fenomenul emigrației române în Italia. Interviuuri, confesiuni, observații, analize, statistici, comentarii, reflecții — toate intră într-un malaxor mediatic ori științific. Sunt vehiculate idei, imagini, sintagme și, întocmai precum bulgărele de nea în rostogolirea sa, sunt amplificate și produc efecte dintre cele mai diverse — informează, colportează, detonează. Între recente publicații pe această temă semnalăm un volum colectiv care se vrea a fi o „punte între cele două culturi”: *București — Roma. A înțelege România și românii din Italia*.

În condițiile în care minoritatea românească este cea mai numeroasă în Italia, iar ponderea investițiilor italiene în România este considerabilă, recursul la memoria istorică sau invocarea fondului latin comun capătă valoarea unor argumente valide doar ca arsenal retoric, dar sterpe, fără nicio aplicație practică. Dinamica conexiunilor dintre cele două state, valurile succesive de migrație, împresurarea periferiilor italiene de zilieri și menajere din România, proliferarea de clișee prin furibunde campanii media și contracampanii restauratoare, află o nouă cheie de lectură în acest binevenit demers, care răspunde nevoii acute de cunoaștere reciprocă profundă, documentată și obiectivă.

Două sunt bornele cronologice de referință: decembrie 1989 (căderea comunismului) și ianuarie 2007 (integrarea României în Uniunea Europeană). Interstițiul stă sub semnul tranziției, sinonimă cu anihilarea iluziilor și înstrăinarea multora dintre conaționali în căutarea unui Eldorado. Dar 2007 este și anul în care, în Italia, s-a lansat sintagma *emergenza romeni*! Iar cartea aceasta încearcă să explice fenomenul. Nu procedează la întocmirea unui rechizitoriu, nu recriminează, nu generalizează, ci înfățișează povești de viață și diverse tipologii ale imigrantului. Deschide un dialog. Adică drumul spre normalitate. Dincolo de „viața politică burlescă”, numitor comun al celor două state în opinia reputatului intelectual Norman Manea, noile auspicii ale raporturilor italo-române, așa cum sunt prezentate de diplomații celor două state — Excelexența sa Mario Cospito, ambasadorul Italiei la București, și omologul său de la Roma, Răzvan Rusu — dau speranța unei juste redimensionări a fenomenului migrator.

Lucrarea este structurată în două secțiuni. În prima, intelectuali deja afirmați răspund interogației *Cine se teme de România?*, interpretând fapte reale din istoria recentă a acestei „dificile relații” italo-române. Cea de a doua secțiune, *În mișcare între Italia și România*, este rezervată sociologilor și antropologilor care fac cunoscut rezultatul cercetărilor lor într-o formă accesibilă publicului larg.

Andrea Bajani vede în „România de azi, Italia anilor '50”. El încearcă să interpreteze raportul identitate/alteritate și critică atitudinea acelor italieni care prin integrare pretind, de fapt, mimetism și nu fac efortul unei apropiieri de cultura celuilalt, a imigrantului. Călătoria în România îi dă lui A. Bajani prilejul

de a analiza fenomenul migrației în oglindă și de a decela reziduuri ale colonialismului economic și practici paternaliste manifeste la italienii stabiliți aici.

Lui Mihai Mircea Butcovan, pertinent cunosător al realităților din peninsula, mișcarea culturală a diasporei românești îi apare contradictorie și confuză. El relevă efectele „cazului Mailat-Reggiani” — o campanie mediatică ostilă României și o contracampanie „tardivă, costisitoare și cu eficacitate îndoielnică”, promovată de guvernul român: *Romania: piacere di conoscerti*. În opinia sa, suma respectivă ar fi putut căpăta alte destinații cu mai mult beneficiu pentru imaginea României în exterior.

Cătălin Dorian Florescu sintetizează modul în care este percepută România în câteva clișee: spațiu aflat la margine de imperii, flexibil — constrâns de circumstanțe, receptacul al unor stiluri de viață străine, manifestând un soi de resemnare mioritică și adoptând corupția ca strategie de supraviețuire. Pe acest fundal, relevă un paradox: o (re)cunoaștere mai mare a culturii române (promovată mai cu seamă prin literatură și film) și un curent antiromânesc alimentat de fapte reprobabile săvârșite de unii imigranți români. De aici și convingerea scriitorului că Italia, care „nu a exportat doar paste, vin și mână de lucru, ci și mafie”, privind România, se recunoaște ca într-o oglindă.

Cristian Mungiu, regizorul filmului *4 luni, 3 săptămâni, 2 zile — Palm d'or* la Festivalul de la Cannes (2007), vorbește despre noua cinematografie românească în interviul acordat criticului cinematografic Emiliano Morreale. Și astfel se face trecerea la secțiunea a doua a volumului. Sunt cuprinse aici interviuri, frânturi de biografii și mărturii ale imigranților români a căror prezență pe piața forței de muncă din Italia a fost reglementată de legea Bossi-Fini (noiembrie 2002) și intrarea României în UE (ianuarie 2007).

Mimmo Perrotta descrie viața zidarilor români din Italia, o viață de sacrificiu, suportată exclusiv din rațiuni economice și cu speranța întoarcerii acasă. Francesca Alice Vianello face portretul imigrantei ideale: asistenta familială de origine română. Pietro Cingolani scrie despre șoferii români care transportă mărfuri și persoane pe ruta România — Italia. Oana Marcu și Andrea Rampini creionează un *love story*, cu protagoniști rom imigranți, proiectat într-o lume împânzită de șmecheri și cerșetori. Casandra Cristea redă mărturia unei foste prostituate de la periferia orașului Bologna care s-a salvat din acel calvar. Veronica Redini, autoarea unui studiu antropologic privind activitatea antreprenorială italiană în România, scrie cu ironie amară despre relațiile intime dintre industriași italieni trecuți de prima tinerețe și tinere române reduse la condiția unui accesoriu. Devi Sacchetto schițează tipologia „tehnicianului nave-tist”, specialist (italian) angajat de firme italiene care activează în România, a cărui viață este ritmată de călătoriile între cele două spații.

Cu o astfel de anamneză, *Bucarest — Roma. Capire la Romania e i romeni in Italia* ar putea avea efect terapeutic. Ghidați de autori, călătoria pe această rută înce-tează a fi descrisă în alb și negru. Pe un fond oricum gri.

Andrea Bajani

De vei lua aminte la greșeli, București, Humanitas, 2011, 158 p.

Titlul romanului semnat de Andrea Bajani, *De vei lua aminte la greșeli* [*Se consideri le colpe*, Einaiudi, 2007], recent publicat la editura Humanitas, preia un vers dintr-un psalm. Rostit în contextul slujbei funerare la care asistă eroul, acest vers are multiple conotații.

Romanul înfățișează o realitate văzută cu ochi de copil, ochii lui Lorenzo. Devenit matur, acesta pornește din Italia spre România, în urma unei telegrame care îi anunța moartea mamei sale, Lula. Scris la persoana a doua, romanul este practic monologul fiului, ca urmare a eșuării dialogului cu mama sa. Un melanj de planuri, din prezent și trecut, permite rememorarea unor episoade semnificative din copilăria sa și conștientizarea unor greșeli comise atât la nivel individual, cât și colectiv. Balansul între cele două planuri face loc unor regresii în timp care marchează etapele parcurse de fiu (de la adorare la îndepărtare de propria mamă) și tentativa de reconstituire a ultimilor ani din viața Lulei, pornind de la fotografii care o înfățișează de formă, abrutizată de alcool, tutun și singurătate.

Eșecul Lulei este parte a unui eșec colectiv, generat în principal de o percepție eronată a celui alt. Lula este doar unul dintre cei mulți care participă la un exod cu dublu sens. Sunt „două convoaie în căutarea norocului”: italienii ratați în peninsula își recaptă aici speranța unui nou început, în vreme ce ro-

mânii, înșelați în speranțele lor, își caută o soartă mai bună „dincolo”. Lorenzo evidențiază percepția italianilor care fabrică aici canapele, pantofi sau sicrie. În viziunea lor, România e un spațiu anacronic, încremenit în evul mediu sau comparat cu „vestul sălbatic”. Primul său punct de observație este aeroportul românesc ticșit de italieni. Urmează un traseu cu jaloane prestabilite, pe parcursul căruia distinge amprentele comunismului și contrastele care dau specificitatea locului. Gropile și palatul lui Ceaușescu, maidanezi și fete amabile, căruțe și jeep-uri, restaurante de lux și blocuri de beton sunt surprinse în același instantaneu.

După ce crease un aparat de slăbit și călătorise prin lume („în locurile cele mai sărace din lume”), Lula se stabilise în București. Eșuase ca fiică, renețată de aristocrata sa familie; ca soție, în urma unei relații adulterine; ca mamă, în urma abandonului; ca amantă, trădată de degradarea biologică în fața căreia mașinăria de ea creată rămase neputincioasă. Dureri înrădăcinate, astfel relevate, ajută la înțelegerea greșelilor ei răsfrânse asupra celor din jur.

Scrierea lui Bajani, o invitație de a înțelege durerile celor care ne-au provocat dureri, este rezultatul unor lungi incursiuni *in situ* și investigării unor istorii personale brodate în tivul unei pânze urzite în genere din idei preconcepute.

Carmen Burcea

Hanatul Irevan. Ocupația rusă și strămutarea armenilor în teritoriile din Azerbaidjanul de Nord, București, Editura Top Form, 2011, 612 p.

Literatura geopolitică s-a îmbogățit, de curând, cu apariția lucrării *Hanatul Irevan. Ocupația rusă și strămutarea armenilor în teritoriile din Azerbaidjanul de Nord*, carte ce a apărut sub egida Institutului de Istorie A.A. Bakihanov al Academiei Naționale de Științe din Azerbaidjan. Colectivul de autori este format din Yagub Mahmudov, om de știință de onoare, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe a Azerbaidjanului, doctor în istorie, prof. dr. Tofig Mustafazadeh, prof. dr. Suleyman Mammadov, dr. Hagi Hasanov, dr. Israfil Mammadov, dr. Vidadi Umudlu, dr. Saida Hagiyeva, dr. Irada Mammadova, dr. Nigar Girzalova. Traducerea în limba română și publicarea acestei cărți a fost posibilă datorită sprijinului Fundației Heydar Aliyev, traducători Gabriela Bedreaga și Daniela Stroe, și publicată, în 2011, la editura Top Form.

Este destul de dificil de descris o carte atât de valoroasă în numai câteva rânduri. În spatele ei se ascund ani lungi de căutări, de cercetări și de un efort substanțial din partea unui colectiv valoros de autori. De-a lungul celor 600 de pagini, ce conțin numeroase părți grafice printre care fotocopii după documente originale, autorii încearcă, după cum menționează Yagub Mahmudov în primele rânduri ale lucrării, „să denunțe ideile falsificate și denaturate exprimate anterior în cărți de cercetare despre Hanatul Irevan —

parte integrantă a Azerbaidjanului — și de a prezenta adevărata istorie, așa cum s-a petrecut, comunității academice și științifice și altor cititori” (p. 7).

Structurată în 10 capitole, cartea are ca temă istoria unuia dintre hanatele azere — Hanatul Irevan (1747-1828), care a jucat un rol important în istoria Caucazului de Sud. Hanatul Irevan a fost unul din formațiunile statale sau hanatele azere care s-a format după căderea Imperiului Afgar de la mijlocul secolului al XVII-lea, creat de marele lider militar azer Nadir Șah.

Prima jumătate a acestei importante monografii istorice descrie componența etnică a populației Hanatului Irevan, conform unor surse originale, investigatează viața socio-economică, granițele și împărțirea administrativă, sistemul intern de guvernământ și politica externă. De asemenea, sunt prezentate exemple, însoțite de fotografii, ale culturii materiale exis-tente pe teritoriul Hanatului Irevan, printre ele numărându-se monumente istorice, fortărețe, moschei, minarete (turnuri de rugăciune), caravanseraiuri și băi. Orașul Irevan a fost unul dintre cele mai mari orașe și centre culturale din Azerbaidjan în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În a doua jumătate a lucrării, sunt descrise pe larg luptele Hanatului Irevan împotriva invadatorilor străini la începutul secolului al XIX-lea, dramatica in-

vadare a Hanatului Irevan de către Imperiul Rus și în principal strămutarea în masă a armenilor din Iran și Imperiul Otoman pe teritoriul ocupat al Hanatului Irevan.

În paginile lucrării se insistă pe ideea conform căreia armenii au fost strămutați pe teritoriile Azerbaidjanului de Nord cu un scop precis, mai exact cu intenția de a crea pentru ei o patrie mamă definitivă. Rusia Țaristă, începând cu 1820-1830, prin strămutarea armenilor pe teritoriile azerbaidjene din Caucazul de Sud, a schimbat cu forța tabloul etnic, politic și religios care exista încă din timpuri străvechi. Drept urmare, s-a creat o nouă etnie creștină pe teritoriile Azerbaidjanului de Nord la granița cu Iran și cu Imperiul Otoman, etnie care era complet străină de această regiune.

Un accent deosebit este pus și pe evenimentele din 29 mai 1918, atunci când, sub presiunea marilor puteri, nou formată Republică Azerbaidjan, fără să țină cont de voința poporului, și-a dat acordul pentru

înstituirea unui stat armean cu capitala la Irevan, cu o suprafață adiacentă de 9.500 km². Această dată marchează crearea unui stat armean, pentru prima dată în istorie, pe teritoriul Azerbaidjanului de Nord și chiar în Caucazul de Sud.

În ultimele rânduri ale lucrării, în pasajul denumit *În loc de cuvânt de încheiere*, prof. dr. Yagub Mahmudov, menționează că „de vreme ce politica de discriminare dintre azeri și armeni continuă într-o lume a standardelor duble și stilul de viață de refugiat a peste 1.000.000 de azeri pe propriile lor pământuri natale continuă să fie ignorate, poporul azer va fi precaut în ceea ce privește declarațiile politicianilor occidentali proarmeni despre «drepturile omului» și «democrație» și își va continua lupta dreaptă pentru pământurile ocupate ale Patriei Mamă. Deoarece amara experiență istorică din anul 1918 i-a demonstrat poporului azer că parte din Patria Mamă nu mai poate fi dăruită. Acela care cedează pământ din Patria sa va rămâne fără o Patrie” (p. 592).

Oana Simion

Daniel Șandru

Reinventarea ideologiei, Iași, Editura Institutul European, 2010, 330 p.

Înțelepciunea romană a lăsat posterității îndemnul *Non multa, sed multum*. În situația ideologiei, lucrurile stau cumva pe dos: s-au vorbit multe, dar nu mult. Reclamând statutul de știință, studiile politice au rostul de a stabili un vocabular al politicii ai cărui termeni să fie cât mai puțin neclari. Până la urmă nu doar principiul epistemologic trebuie să convingă despre acest lucru, ci însuși bunul-simț, căci o comunicare devine eficientă mai ales atunci când vorbitorii cunosc exact la ce se referă. În cuprinsul lexicului politicii nimeni n-are măcar un temei să pună la îndoială importanța noțiunii de ideologie. Or, dacă cercetarea politică occidentală se bucură de studii importante în acest domeniu, în cazul cercetării autohtone, cel puțin la prima vedere, folosirea ideologiei este încă tributară unei practici care a folosit-o într-un singur sens. Vorbim aici despre mai bine de 45 de ani în care ideologia a stat pe buzele tuturor, dar întotdeauna cu o valoare instrumentală (raportată la partidul-unic) și prea puțin conceptuală. Despre acest lucru ne încredințează lucrarea profesorului Daniel Șandru, *Reinventarea ideologiei*. De fapt, cartea comentată își propune (cum însăși titlul sugerează) „reinventarea conceptului de ideologie [...] iar în subsidiar încercarea de a conferi acestui termen o semnificație pozitivă” (p. 309).

Motivul acestei semnificații pozitive este că „ideologia poate deține un important rol explicativ-comprehensiv în procesul de cunoaștere a realității socio-politice” (*ibidem*). În ce fel „poate deține un rol important”? Prin cartografierea ideilor politice, lucru remarcat prin chiar întoarcerea la originea acestui termen datată în 1796 și datorată lui Antoine Destutt de Tracy. Desigur, nu trebuie făcută confuzia între istoria ideilor politice și ideologie (nu neapărat în sensul

original, de „știință a ideilor”). Din punctul meu de vedere, ambele tâlcuiesc realitatea, dar ideologia pare mai aproape de o abordare a ideilor din perspectiva organizării acestora în vederea unui proiect social-politic. Cineva se poate întreba, bineînțeles, de ce autorul cărții a ales să spună „ideologia poate deține un important rol” (subl. m.)? Oare nu exprimă o rezervă cu privire la competența (și până la urmă onestitatea) celui care folosește acest cuvânt? Se vorbește, altfel spus, despre posibilitățile de falsificare ale acestei teorii (devenită între timp disciplină academică). Rămâne, desigur, întrebarea dacă doar competența și onestitatea utilizatorului sunt singurele rădăcini ale potențialului de falsificare al ideologiei. Oare nu trebuie enumerată aici și originea? Destutt de Tracy „a făcut din ideologie punctul central al criticii sale iluministe la adresa metafizicii și a religiei”. Două remarci se impun aici: ideologia poate fi amintită drept altă variantă (personală) a proiectului enciclopedic francez și situarea ideologiei („investigare rațională a originii ideilor”) drept contrapondere la „prejudecățile religioase și metafizice” (p. 19), bunăoară ideea păcatului original. Dacă Peter Gay a privit „depășirea creștinismului” drept motor central al Iluminismului, acest lucru s-a făcut tocmai pe gândirea naturii umane în afara noțiunii păcatului original (vezi Peter Gay, *The Enlightenment: An Interpretation*, 2 vol. New York, Knopf, 1966 și 1969; primul volum se intitulează tocmai *The Rise of Modern Paganism*).

Punctul pe care vreau să-l subliniez este că ancorarea ideologiei în curentul iluminist a făcut ca obiecția

la adresa acestui secol (venită îndeosebi de la gruparea neoconservatoare, dar și figuri mai mult sau mai puțin încadrabile precum Vaclav Havel, Ioan Paul al II-lea, Aleksandr Soljenițin) să se răsfrângă inevitabil și asupra ideologiei. Astfel că o scoatere a ideologiei din contingența originilor ar putea fi bază pentru folosirea dacă nu pozitivă, măcar neutră a ideologiei. Aceasta aparține unui dublu vocabular: social și științific. Dacă în vocabularul social inevitabil sensurile acesteia sunt amestecate (deși ideal ar fi ca și aici să se răsfrângă precizia științifică), în cel științific (al studiilor politice) ideologia trebuie folosită neutră (există ca posibilitate de explicare a realității și atât) și, totodată, pozitiv (adică luată în serios). Iată pentru care motiv autorul purcede la o „abordare teoretico-politică” a ideologiei.

Pentru a-și atinge (convingător, din punctul meu de vedere) scopul, autorul purcede la o organizare a

argumentației în patru mari părți: „Avatarurile unui concept. Perspective de definire a ideologiei” (Cap. I) care vorbește despre rolurile jucate de ideologie și propune o dublă perspectivă asupra acesteia: teoretică și epistemologică; „Fundamentele ideologice ale cunoașterii sociale” (Cap. II) unde ideologia este privită atât ca „figură centrală a imaginarului social”, cât și ca însuși ansamblu al acestuia; „Ideologia ca instrument al cunoașterii politice” (Cap. III) și, în cele din urmă, „Recuperarea postmodernă a ideologiei” (Cap. IV).

Lucrarea „Reinventarea ideologiei” (Premiul „Revistei Sfera Politicii” pe anul 2010) trebuie luată în considerare cel puțin pentru valoarea sa polemică care se naște poate nu atât din intenție, cât din contextul lingvistic, cultural, social și politic căreia se adresează. Regândirea ideologiei se cere făcută în tandem cu alți termeni învecinați, dar poate numai puțin abuzați, bunăoară doctrină.

Nicolae Drăgușin

Sorin Bocancea

Cetatea lui Platon, Iași, Editura Institutul European, 2010, 494 p.

Apărută în luna decembrie a anului trecut la Editura Institutul European din Iași, lucrarea lui Sorin Bocancea, *Cetatea lui Platon*, vine să ne propună o interpretare a operei platoniciene diferită de cele cu care ne-am obișnuit. Chiar de la prima frază autorul enunță teza pe care își va construi demersul: „*Platon a fost un om politic, chiar dacă posteritatea l-a prezentat ca pe un model al vieții contemplative... Iar filosofia lui este un act politic și nu doar un exercițiu teoretic...*” (p. 11). În perspectiva propusă, politicul nu este considerat un episod pasager al vieții lui Platon, ci o prezență identificabilă în toate scrierile filosofului. Autorul consideră că în fiecare dialog platonician poate fi recunoscută „*preocuparea pentru reforma politică pe care Platon o concepea ca pe una în primul rând etică*”. Tema vieții sale va fi impunerea unui nou conținut al lui *areté* ce va configura o nouă *politéie*. Aceasta urma a fi o *monarhie în care legitimitatea regelui să fie dată de cunoaștere, în forma dialecticii, și nu de originea divină a lui*. Pentru ca acest proiect să aibă sorti de izbândă, *era necesar ca el să devină religie*” (p. 17).

Metoda utilizată este numită de către autor „ideologică” sau „perspectivistă”. În mod firesc, o asemenea propunere ne duce cu gândul la celebra interpretare ideologică a lui Popper din *Societatea deschisă și dușmanii ei*. Dar, anticipând un asemenea act, autorul ne avertizează: „*voi susține, ca și Popper, că una dintre temele operei platoniciene este autoproponerea ca legislator sau ca rege; dar, spre deosebire de Popper, voi evita acronismele și nu mă voi erija în acuzatorul public al lui Platon*” (p. 18).

O curiozitate pe care o întâlnim în această lucrare este atenția pe care autorul o dedică metodei. Într-un

prim capitol de optzeci de pagini (care ar putea fi foarte bine o lucrare de sine stătătoare), intitulat *Aspecte metodologice*, autorul își construiește dispozițiul interpretativ în doi pași: prezintă mai întâi tipurile de interpretare frecvente ale dialogurilor platoniciene pentru a-și încadra propria interpretare și enunță „*supozițiile metodologice*” ale acesteia: există un platonism ca doctrină (în pofida fragmentarismului operei lui Platon); interpretarea se sprijină pe o anumită periodizare (autorul propune una proprie); prezența socratică este decisivă pentru întemeietorul Academiei; anumite evenimente au determinat traiectul filosofico-politic al lui Platon (întâlniri cu anumiți filosofi, experiențe politice ateniene și siracuzane și poziționările specifice vârstei filosofului).

Autorul identifică trei etape ale construcției platoniciene, în funcție de vârstele filosofului. Dar, pentru că în perioada de bătrânețe sunt două subperioade, lucrarea va fi structurată în patru părți. Titlurile fiecărei părți exprimă, de fapt, temele dominante ale platonismului.

O primă parte, intitulată *În căutarea virtuții*, conține interpretarea dialogurilor de tinerețe. Tema pe care interpretul o identifică este „*impunerea unui nou sens al lui areté*” prin: propunerea filosofului ca model uman, transferul virtuții din registrul timotic în cel gnoseologic; identificarea formelor pe care le ia ignoranța, propunerea unui nou proiect de educație și a unei noi forme de solidaritate (p. 103).

A doua parte, pe care o consider cea mai consistentă (atât ca întindere, cât și problematică), intitulată *Suportul ontologic al noului proiect politic*, conține interpretarea dialogurilor de maturitate. Aflăm că, în disputa sa cu eleatismul și heracliteismul, Platon va

exploata teoria nemuririi sufletului (din tradiția orfico-pitagoreică), lăsând deoparte bagajul ei ritualic. Astfel, inițierile și ritualurile vor fi înlocuite de actul cunoașterii, iar preotul va fi înlocuit de filosof. În pofida a ceea ce se susține în majoritatea lucrărilor în domeniu, Bocancea prezintă teoria *Ideilor* ca pe o invenție a lui Platon, susținută de acesta dintr-un motiv pragmatic: restaurarea credinței într-o realitate transcendentă. Platon își va traduce teoria în limbajul unei noi religii ce îl va avea în centru pe Eros, scopul acestui demers fiind reformarea tradiției. Cetatea pe care Platon o edifică în *Politéia* este reprezentarea conceptului de dreptate, *oikeioprágia*, pe care Bocancea o va înțelege ca „miracolul pe care îl reprezintă banalul fapt de a fi om, în orice clipă și în orice loc... Omul drept este cel ce nu face caz de războiul pe care îl duce în fiecare clipă cu nedreptatea prin actul cunoașterii. El nu va purta nici mantia lui Empedocle, nici peticele lui Diogene, ci își va duce traiul cu discreție. Dar, asta nu înseamnă că, față de cei ce caută să iasă în evidență cu orice preț trecând granițele a ceea ce le este propriu, el nu va fi excepțional; este, dar este excepționalul nespectaculos. Faptul că el nu se lasă dominat de nedreptate este excepționalul ce se consumă firesc în lupta tăcută a vieții sale cotidiene” (p. 317). Atât omul drept, cât și

cetatea în care fiecare respectă canonul dreptății sunt utopii pe care fiecare le invocă sub numele normalității, al firescului. Iar dialectica, această producere a universalului uman, ce ne apare ca fiind omul pe care cunoașterea de sine îl determină să se rezerve la a face doar ceea ce îi este propriu, este o *ontologie a firescului*.

A treia parte, *Reconstrucția dialectică a lumilor*, subsumează interpretarea dialogurilor din prima parte a bătrâneții în care, în opinia lui Bocancea, Platon pune bazele unei științe a politicului ca dialectică. Exercițiile dialectice din acestea sunt dislocări ale celor două lumi (sensibilă și inteligibilă), filosoful aducându-le astfel într-o realitate a intervalului pe care filosoful-rege o va guverna prin dialectică.

Partea a patra, *Definitivarea programului politic*, conține interpretarea ultimelor dialoguri. Interpretul consideră că, pentru a evita eleatizarea doctrinei sale, Platon transferă *politéia* într-o istorie legendară a Atenei, făcându-i pe atenieni moștenitori ai Dreptății.

În opinia lui Bocancea, Platon este prezent în condiția noastră prin susținerea obligației statului de a avea un program de educație a cetățenilor și prin ideea de dreptate. „Nimeni nu va respinge faptul că a fi drept înseamnă a-ți vedea de ale tale. Platon ne-a lăsat firescul, sau un sens al firescului, dominant chiar și în prezentul postmodern” (p. 464).

Ioana Cristea Drăgulin